

Glossa luridica

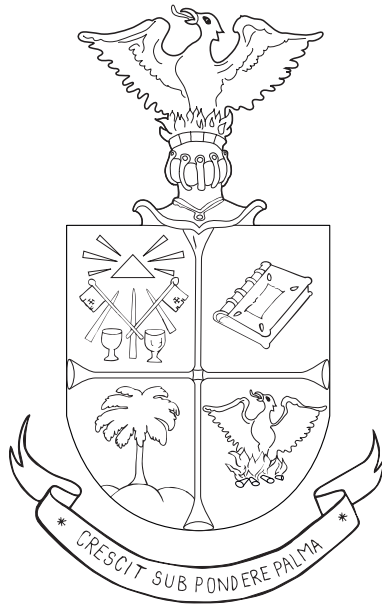
IV. évfolyam, 3-4. szám

KÖZÉRDEK

Glossa Iuridica

IV. évfolyam, 3-4. szám

KÖZÉRDEK

Budapest, 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI KÓDEX SÉRTETTEKRE VONATKOZÓ EGYES RENDELKEZÉSEIRŐL

DOMOKOS ANDREA
egyetemi tanár (KRE ÁJK)

Bevezetés

2018. július 1-jével új Büntetőeljárás Kódex lép hatályba Magyarországon.¹ A Kormány 2015-ben fogadott el egy előterjesztést annak megalkotásáról és arról, hogy mik legyenek annak fő célkitűzései: gyorsaság, hatékonyság, egyszerűség, korszerűség, koherencia és célszerűség². Ezeket a célkitűzéseket az új büntetőeljárás törvény kodifikációs irányelveinek is tekinthetjük.³ A kodifikáció további kiemelt célkitűzése volt a sértettek hatékonyabb védelme.

A garanciák és alapelvek körében nemegyszer merül fel azok egymással vetélkedése. Így lehetne például a tisztességes eljárás, a gyors és hatékony büntetőeljárás; a történeti tényállás felderítéséhez, a bűnösség bizonyításához fűződő érdek és a sértettek/áldozatok jogainak érvényesítése, a sérülékeny sértetti csoportok fokozottabb védelme közötti elvek között is verseny. Az átgondolt kodifikáció azonban nem az ellentmondásokat, érdekütközéseket erősíti, hanem ellenkezőleg: az egyes garanciák egymáshoz kapcsolódását, összefüggés-rendszerét veszi figyelembe.

1. Az áldozatvédelem alakulása

A sértetti jogok és érdekek érvényesülése nem egy esetben egybevág a kódex más alapelveivel, így például a gyors és hatékony büntetőeljárás kívánalmával. „Mindezen alapelveknek a büntetőeljárásban is érvényre kell jutniuk, ami egyszerre biztosíthatja a törvényes, tisztességes eljárás lefolytatását és az állam hatékony büntetőjogi igényének érvényesítését is.”⁴ A sértettek helyzetének megváltoztatása már korábban is igényként merült fel a magyar jogalkotóban,

1 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, *Magyar Közlöny* 99. szám.

2 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról 2015. február 11. Figyelemmel az 1710/2014. (XII. 5.) Korm. Határozatban meghatározott elvekre.

3 MISKOLCZI Barna: Az új Be. szabályozási elvei (1). *Ügyvédkörkép* 2015, 9 (6) 22-25., 24. MISKOLCZI Barna arra hívja fel a figyelmet, az új Be-ben a terhelti együttműködés, ami gyorsítja, egyszerűsíti az eljárást a sértett jogainak szélesítésére is felhasználható.

4 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról, 2015. február 11.

amikor kötelezővé vált a polgári jogi igény elbírálása, bevezették a pótmagánvád intézményét, illetve megjelent a mediáció a büntető ügyekben.

Mind a hazai kutatók⁵, mind a nemzetközi elvárások az áldozatvédelem irányába mutattak és mindez immár megjelent a Kormány-előterjesztésben is: „A büntetőeljárásban a sértettek érdekeinek védelmére a jelenleginél nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Az új törvénynek a sértettek védelmét és a sértettek érdekeinek érvényesítését minden lehetséges eszközzel támogatnia kell. Olyan eljárási szabályokat kell kidolgozni, amelyek biztosítják, hogy az eljáró hatóságok a sértettekkel szemben a lehető legkíméletesebben járjanak el.” Miskolczi Barna hangsúlyozta, hogy „az áldozatvédelem kérdését Magyarország európai uniós elnöksége egyik prioritásaként kezelte, és jelentős magyar részvétel mellett került sor a bűncselekmények áldozatainak védelmére vonatkozó 2012/29/EU irányelv kidolgozására, amely átfogóan szabályozza a kérdéskört.”⁶ A miniszteri indokolás szerint az új kódex igyekszik megteremteni annak a feltételeit, hogy a büntetőeljárásban a sértettek, ha ezt igénylik, az egyéni jellemzőiken alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek. A büntetőeljárásban a sértett határozott törvényi támogatásban részesül, lehetőséget és segítséget kap ahhoz, hogy az őt ért sérelmeket előadhassa, ezáltal feldolgozhassa és jóvátételi igényének érvényt szerezhessen. A kíméletet igyekeznek előtérbe helyezni, bízva a sértett személyes belátásában.

A hagyományos büntetőjogi felfogással ellentétes az ilyen irányú büntetőjogi jogalkotás, hiszen a hagyományos büntetőjog az állami büntetőhatalom megtorlási eszköze a bűnt elkövetővel szemben. Az áldozat-orientált büntetőjog jelentős kiterjesztését jelenti a büntetőeljárásnak.⁷

Az új kódex üzenet a társadalom számára, egyszerre üzen az elkövetőknek és az áldozatoknak.⁸ Az áldozat-orientált felfogás megmutatkozik a büntetőeljárásjogi

5 Lásd ehhez GÖRGÉNYI Ilona, BARABÁS A. Tünde, FELLEGI Borbála vonatkozó munkáit.

6 MISKOLCZI Barna: Az igazság-igazságosság megjelenése a szabályozási elvekben <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-igazsag-igazsagossag-megjelenese-a-szabalyozasi-elvekben> (2016. 03. 15.).

7 A jogi moralizmus szerzői el is utasítják az ilyen fokú kiterjesztést. „...A jogi moralizmus büntetőjog-elméletében azért kell büntetni az elkövetőt, mert gonosz szándékkal rosszat akart tenni...” „A büntetőjog nem az áldozatért van, hanem a közösségért, és ennek képviselője az elkövetővel szemben az állam.” Idézi Pokol Moore-t. Vö.: POKOL Béla: *Büntetőjogelméleti vizsgálódások*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2016, 112- 113.

8 A Kormány-előterjesztés ezt így fogalmazza meg: „A megalkotandó új törvénynek továbbá meg kell felelnie a már elfogadott európai uniós jogi aktusokban foglalt rendelkezéseknek is, így a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti

érdekek megjelenítésében is.

A sértettek büntetőeljárásbeli érdekei:

- a hatékony és gyors büntetőeljárás,
- a sértett és terhelt közötti feszültség feloldása,
- a bűncselekménnyel okozott kár minél nagyobb mértékű megtérülése, és
- a sértett tájékoztatáshoz való kérhessen, indítvány tételi, észrevétel tételi joga.

A sértettek szerepe sajátosan alakult az évszázadok során. Kezdetben a vérbosszú, illetve a tálío időszakában maguk a sértettek, illetve hozzátartozóik vettek elégtételt a rajtuk esett sérelmen. Később már nem a „szemet-szemért, fogat-fogért” elv érvényesült, hanem a kompozíciós rendszerben anyagi megváltást kért a sértett az elszenvedett kárért. A polgári időszakban a központosító állam minden hatalmat magához vont, így a büntető hatalmat is. Ez az az időszak, amikor a sértett eltávolodik saját ügyének intézésétől, azt az állam kiveszi a kezéből.

Az 1940-es években közel egyidőben folytatott az áldozatokra vonatkozó kutatást két tudós: Mendelshon és von Hentig. Mendelshon 1947-ben előadást tartott az áldozattanról. Von Hentig 1948-ban könyvet jelentetett meg „A bűnöző és áldozata” címmel az USA-ban.⁹

A norvég kriminológus, Nils Christie az 1980-as években egészen új szemlélettel közelített a büntetőjoghoz és a büntetésvégrehajtáshoz, mint korábban a jogászok, kriminológusok, szociológusok. A fájdalom korlátai című könyvében írja: „A bűnügy áldozata a mi társadalmunkban kétszeresen is vesztes. Egyszer a tettel szemben, egyszer meg az állammal szemben. Kizárják abból, hogy részt vegyen a saját konfliktusában”.¹⁰ Gondolatai elsősorban a büntetés alternatíváira, a részvételi igazságszolgáltatás szélesítésére vonatkoztak, azonban rávilágítottak arra az ellentmondásra is, hogy az áldozat valamiképpen „elveszik” a büntető igazságszolgáltatás rendszerében. Jobb esetben mindössze „kimarad” a saját ügye intézéséből, rosszabb esetben azonban megismétlődik viktimizációja.

és tanácsi irányelvnek. A büntetőeljárásban a sértettek érdekeinek védelmére a jelenleginél nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Az új törvénynek a sértettek védelmét és a sértettek érdekeinek érvényesítését minden lehetséges eszközzel támogatnia kell. Olyan eljárási szabályokat kell kidolgozni, amelyek biztosítják, hogy az eljáró hatóságok a sértettekkel szemben a lehető legkíméletesebb módon járjanak el.”

9 GÖRGÉNYI Ilona: A viktimológia. In: GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós, *Kriminológia – Szakkriminológia*, Complex, 2006, 275.

10 CHRISTIE, Nils: *A fájdalom korlátai*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991, 146.

2001-ben már megjelenik az európai uniós joganyagban a másodlagos viktimizáció megakadályozásának kívánalma.¹¹ A szekunder viktimizáció elkerülése és az áldozatokra nehezedő szükségtelen nyomás mellett oly módon védi a 2001/221/IB sz. kerethatározat az áldozatok érdekeit, hogy a tagállamok kötelezettségeként fogalmazza meg az áldozatok és családtagjaik személyes védelmét, a bíróság épületében az elkövető és áldozat találkozásának elkerülését.

2. Az utóbbi évek magyar szabályozásának rövid vázlata

A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény 1. §-a értelmében áldozat az a személy, aki a Magyarországon elkövetett bűncselekmény és tulajdon elleni szabálysértés sértettje (közvetlen áldozat), továbbá aki ezek közvetlen következményeként hátrányt, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett el, ha magyar állampolgár, az Európai Unió bármely tagállamának állampolgára, az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgára, Magyarország területén jogszerűen tartózkodó hontalan személy, emberkereskedelem áldozataként azonosított személy, valamint az állampolgársága szerinti államnak Magyarországgal kötött nemzetközi megállapodása vagy viszonyosság alapján erre jogosult. Közvetlen áldozat: a sértett, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény, szabálysértés sértette vagy veszélyeztette. Közvetett áldozat: a hozzátartozó, az eltartott, a szemtanú, a lefoglalt dolog tulajdonosa.

A 2015. évi CLI. törvény a sértettre vonatkozó különös rendelkezéseket tartalmazza.¹² Eszerint a büntetőeljárásban eljáró hatóságoknak figyelemmel kell lenniük arra, hogy az eljárási cselekményt megelőzően, annak során, illetve az eljárási cselekményt követően a sértett és a terhelt szükségtelenül ne találkozzon egymással.

Azokat az eljárási cselekményeket, amelyeknél a sértett jelenléte kötelező, úgy kell végrehajtani, hogy annak megisméltésére indokolatlanul ne kerüljön sor.

A büntetőeljárásban eljáró hatóságoknak folyamatosan vizsgálniuk kell, hogy a sértett különleges bánásmódot igénylő sértett-e. Mindezt a személyiségét és

11 Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB (2001. március 15.) számú kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról.

12 2015. évi CLI. törvény a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról.

életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel lehet megállapítani. Mindenkör különleges bánásmódot igénylő sértett az, aki a büntetőeljárás megindításakor a tizennyolcadik életévét nem töltötte be.¹³ Az, hogy ki tartozik a sérülékeny csoportba több körülmény határozza meg. „E körülmény alapulhat önmagában az egyes bűncselekmény típusokkal, a büntetőeljárás egészével összefüggő érdeksérelmen, meghatározhatja az érintettek pozíciója, eljárási helyzete, továbbá alapulhat az érintettek személyével, a személyiségük meghatározó jegyeivel kapcsolatos körülményeken, ilyen lehet például a fogyatékoság, az életkorral vagy a vagyoni helyzettel kapcsolatos fokozott kiszolgáltatottság.”¹⁴

3. Az új Büntetőeljárás kódex sértett fogalma

Az új kódexben feketén-fehéren rögzítve van, hogy a sértett természetes és nem természetes személy egyaránt lehet. „A sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek, vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette” – fogalmazza meg az 50. §.

A korábbi Be-ben feltüntetett jogok mellett kifejezetten utal az új kódex a sértett kérdészi, felszólalási lehetőségére, és arra, hogy a sértett bizonyítékot terjeszthet elő, és segítő közreműködését veheti igénybe. A sértett jogai mellett a sértett kötelezettségeiről is egyértelmű rendelkezések születtek.

A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet vették figyelembe a kódex megalkotói a sértettek jogainak meghatározásakor. Többek között erre tekintettel került be a sértettet megillető lehetőség, hogy ha a büntetőeljárásban a jogait a továbbiakban nem kívánja gyakorolni, erről bármikor jogosult nyilatkozni. Tanúzási kötelezettségeit természetesen ez esetben is teljesítenie kell, és nem mentesül az eljárási cselekményeken való megjelenési kötelezettség alól sem. A sértett a nyilatkozatot az eljárás bármely szakaszában visszavonhatja.

13 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

62/C. § (3) Ezekben az esetekben a hatóságoknak a sértett lehető legnagyobb kíméléssel kell eljárniuk. Ennek során a sértett igényeinek a figyelembevételével különösen a 167. § (1) bekezdésében, a 207. § (5) bekezdésében, a 211. § (4a) bekezdésében, a 213. § (4) bekezdésében, a 244/A. § (2) bekezdésében, a 292. § (2) bekezdésében, a 293. § (2) bekezdésében meghatározott intézkedések alkalmazására kell törekedni.

14 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról, 2015. február 11.

A sértetti nyilatkozat önálló jogintézményként jelenik meg, a sértett az eljárás folyamán bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését. Az új jogintézmény az Európai Bizottság áldozatvédelemmel kapcsolatos ajánlására tekintettel került be a rendelkezések közé.

A sértetti kötelezettségek között van rögzítve az eljárási cselekményeken – a szakértői vizsgálatot is ideértve – való részvétel, illetve elérhetőségének a hatósággal való közlése is.

Az új kódex 53. §-a a magánvádló, 54. §-a a pótmagánvádló, 55. §-a a magánfél szerepét határolja el.

4. Másodlagos viktimizáció

„Alapvető célkitűzés, hogy a sértetteknek a büntetőeljárás alanyaiként kell rendelkezniük olyan jogokkal, amelyekkel – az egyéb eljárási szempontokra tekintettel elfogadható körben – hatással lehetnek a büntetőeljárás alakulására, és amelyek révén elkerülhető a másodlagos viktimizáció.”¹⁵ Másodlagos viktimizáció esetén az áldozat másodszer is sérelmet szenved, ekkor a társadalom, a szűkebb környezete, vagy éppen a hatóságok, szervezetek elítélő magatartása, nem megfelelő, alkalmatlan hozzáállása miatt. Ez esetben az áldozatokkal a bűncselekmény során közvetlen kapcsolatba kerülő hatóságok, civil szervezetek, egyes szakemberek okozzák a viktimizációt azzal, hogy nem biztosítják az áldozat emberi jogait, nem tanúsítanak kellő tiszteletet iránta, esetleg maguk is az áldozatot hibáztatják azért, mert korábban bűncselekményt követtek el a sérelmére. Az is a másodlagos viktimizáció körébe tartozik, amikor jogi kötelezettségeiket nem, vagy nem időben teljesítik, például családon belüli erőszak esetén a bántalmazót nem emelik ki időben, elmulasztják a gyermekvédelmi jelzés megtételét. Magának a bűncselekménynek a felidézése is másodlagos viktimizációt eredményezhet a rendőrségi vagy bírósági eljárásban. „Emberileg érthető, ha az egyébként is meggyötört áldozat nem óhajt szembesülni támadójával, de még az is, ha csak egyszerűen szégyelli a történeteket.”¹⁶

A Kormány-előterjesztés szerint elkerülendő, hogy a sértettek a bűncselekménnyel okozott sérelmeken túl a büntetőeljárásban újabbat

15 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról, 2015. február 11.

16 KORINEK László: *Kriminológia I-II.*, I. kötet, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 352.

szenvedjenek el. „Ennek érdekében megfontolandó a büntetőeljáráson kívüli, áldozatsegítő szolgálatként működő intézmények és a büntetőügyben eljáró hatóságok szorosabb kapcsolatának kialakítása. A bizonyítás indokolatlan megisméltésének visszaszorítása mellett a sértettek kímélete megköveteli, hogy kihallgatásnak csak olyan mértékben vessék alá őket, amennyire az eljárás érdekében az feltétlenül szükséges. E körben vizsgálendő, hogy bővíthető-e az infokommunikációs eszközök igénybevételének és a sértett írásbeli nyilatkozatainak lehetősége a kihallgatáson, illetve helyett.”¹⁷

Aki a koránál, állapotánál, helyzeténél, fogyatékoságánál adódóan kiszolgáltatottabb, mint az átlag – ugyanúgy kell, hogy érvényesítse jogait a büntetőeljárásban, mint mások. A cél az ő számukra szélesíteni az érdekérvényesítés lehetőségeit, ami esélyegyenlőtlenségüket kiküszöböli. „Az új büntetőeljárás törvény megalkotása során ezért teljes körűen fel kell mérni mind az eljárás jellegéből eredő, mind az érintettek személyében megtestesülő, a fokozott sérülékenységre okot adó körülményeket. Meg kell határozni, hogy a sérülékenység milyen módon akadályozza, nehezíti a jogok gyakorlását, az érdekek érvényesítését és e körben milyen kiegészítő rendelkezések bevezetése szükséges az esélyegyenlőség biztosításához” – hangsúlyozza a Kormány-előterjesztés.¹⁸

Korinek hangsúlyozza, hogy a sértetti szempontokat akkor lehet érvényesíteni a büntetőeljárásban, „ha intézményesülnek azok a formák, amelyek keretében az áldozatok, illetőleg hozzátartozóik véleménye mérlegelhető és mérlegelendő tényezővé válik”¹⁹. Ez egyértelműen a részvételi igazságszolgáltatásra, a helyreállító büntetőpolitikára érvényes, ahol az állam enged igazságszolgáltatási monopóliumából. Görgényi Ilona hívja fel a figyelmet arra, hogy egy-két évtizede „felerősödött az igény az áldozatok érdekei, emberi jogai, másfelől az elkövetők alapvető jogai közötti egyensúly helyreállítása iránt.” A legfontosabb gondolat e körben pedig a következő: „A cél megtalálni azt az egyensúlyi helyzetet, amelyben az egyik fél emberi jogai a másik fél rovására nem sérülnek.”²⁰

Az állampolgárok elégedettebbek azzal az igazságszolgáltatási rendszerrel, amelyben igény van az együttműködésükre. Ezzel együtt a bűnmegelőzés is hatékonyabb akkor, amikor az állam igényt tart az állampolgárok együttműködésére.²¹

17 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról, 2015. február 11.

18 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról, 2015. február 11.

19 KORINEK László i. m. 369.

20 GÖRGÉNYI Ilona: i. m. 275.

21 FELLEGI Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2009, 263.

Fellegi Borbála külföldi kutatásokat mutat be, amelyek az áldozatok büntetőeljáráshoz, a bűnüldöző hatóságokhoz való viszonyát ismertetik. Strang és Sherman öt pontban foglalta össze az áldozatok igényeit:

1. a büntetőügy alakulásáról információt szeretnének kapni,
2. legyen véleményezési joguk a következményekkel kapcsolatban,
3. kapjanak az elkövetőtől bocsánatkérést és érzelmi jóvátételt,
4. anyagi jóvátételt is igényelnek, és
5. a hatóságok igazságosan és tiszteletteljesen bánjanak velük.²²

A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CLI. törvény foglalkozott az áldozatok jogaival. A sértett jogosult arra, hogy kérelmére értesítsék az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben: az előzetesen letartóztatott szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt feltételes vagy véglegesen történő szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, illetve a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításáról, az elzárásra ítélt szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, illetve az elzárás végrehajtásának félbeszakításáról, az ideiglenes kényszergyógykezelt elbocsátásáról vagy szökéséről, a kényszergyógykezelt elbocsátásáról, engedély nélküli eltávozásáról, illetve adaptációs szabadságra bocsátásáról, valamint javítóintézeti nevelés esetén a fiatalkorú ideiglenes vagy végleges elbocsátásáról, a javítóintézet engedély nélküli elhagyásáról, illetve a javítóintézeti nevelés félbeszakításáról.

A magyar szabályozás immár igyekszik igazodni a nemzetközi, európai joganyaghoz. A bűncselekmények sértettjeinek jogaira vonatkozó minimumszabályok hatással voltak a magyar jogalkotásra. Az Európai Tanács és Parlament külön foglalkozott az ismételt vagy további viktimizációval is, amelytől meg kell védeni a sértetteket és családjukat. Olyan intézkedéseket kell tenni, amelyek célja, hogy minimálisra csökkentsék a sértettek pszichológiai és érzelmi károsodásának kockázatát a kihallgatásuk vagy tanúvallomásuk során, továbbá hogy szavatolják a sértettek emberi méltóságát és biztonságát.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve kitűzi azokat a célokat, amelyek segítik megvalósítani az áldozatokkal való megfelelő bánásmódot. Ezek a célok a következők.

A bűnüldöző hatóságok képesek legyenek jobban odafigyelni a sértettek

22 FELLEGI Borbála: i. m. 75.

szükségeire, illetve pártatlanul, tisztelettel és szakértelemmel bánjanak velük.

A helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatásokat nyújtó személyek, áldozatsegítő szervezetek szakemberei is kapjanak megfelelő szintű képzést a megfelelő bánásmód tekintetében.

Régóta igényként merül fel a büntető igazságszolgáltatásban a „working together” kívánalma, ami egyúttal a hatóságok együttműködését is jelenti.

Kiemelt fontosságú, hogy az áldozatokkal foglalkozó hatóságok, szervezetek, szakemberek kellő empátiával álljanak az áldozatokhoz, megértve azt, hogy a bűncselekmény által okozott sokk hatása alatt állnak, különösen érzékenyek és ezért támogató, segítő bánásmódban kell részesíteni őket.

Megfelelő tájékoztatásban kell részesíteni az áldozatot arról, hogy hová fordulhat, ki és milyen módon tud neki segíteni akár az állami (szociális), akár a civil szférában.

5. Gyermekbarát igazságszolgáltatás

A gyermekkorú sértettek vallomástétele érzékeny pontja a büntetőeljárásnak. Még érzékenyebb pont ez a gyermekkorú életében, aki számára a büntetőeljárásban való részvétel nagy traumát okozhat. Bűncselekmény áldozataként egy sokkon már átesett, ennek többszöröződését kell elkerülni, amikor meghallgatják az eljárásban. Siket Zsuzsanna ötlete alapján igazságügyi pszichológus szakértőnek kellene minden esetben a gyermekkorú sértetteket kihallgatnia.²³ Álláspontja szerint a szakértői kihallgatás minimálisra redukálná azokat a hatásokat, amelyeket a büntetőeljárásban történő kihallgatás a sértettben előidéz. Míg a hatóságok számára az események minél pontosabb rekonstruálása a cél, addig a pszichológus szakértő számára hivatásbeli kötelezettség az odafigyelés, a kímélet, az áldozat érdekeinek a védelme. Siket meglátása szerint a gyermekkorú sértettek kímélete érdekében a tesztek alkalmazása lehetséges alternatíva, tekintettel arra, hogy ezekből is nagyszámú információ nyerhető.

„A gyermekbarát igazságszolgáltatás célkitűzését végrehajtó büntetőjogi jellegű intézkedések –gyermekbarát meghallgató szobák létesítése, a tájékoztatás megfelelő módon történő biztosításának a szabályozása – az

23 SIKET Zsuzsanna: A pszichológus szakértés a büntetőeljárásban – Akikben semmi közös nincs: pszichopata felnőttek és gyermekkorú sértettek. In: *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Printart-Press, 2015, 211-228, 221.

életkorból fakadó sajátosságokat vették figyelembe.”²⁴ Sajátos területe a másodlagos viktimizáció elleni küzdelemnek a gyermek áldozatok fokozott védelme. A nemzetközi dokumentumok együtt tárgyalják a gyermekkorú áldozatok és fiatalkorú elkövetők helyzetét. Ennek magyarázata az, hogy az elkövető fiatalkorúak nemegyszer maguk is áldozatok. A gyermek- és fiatalkorú elkövetők nem egy esetben maguk is áldozatai valamely bűncselekménynek. Az Európa Tanács fogalmazott meg ajánlásokat a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozóan. A (2008) 11. sz. MB ajánlás a fiatalkorú bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről, amelyet európai szabályokként is ismerünk, a legfontosabb alapelveket rögzíti a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozóan alkalmazható szankciók és intézkedések esetén. Az ajánlás szerint a jogkövetkezmények megállapításánál a fiatal mindenképp álló érdekét és az arányosság elvét kell elsősorban szem előtt tartani. A gyermekek védelmének rendszerében a gyermekvédelmi gondoskodás keretében az alábbi hatósági intézkedések állnak rendelkezésre: a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet fennállásának megállapítása, a védelembe vétel, a családbafogadás, az ideiglenes hatályú elhelyezés, a nevelésbe vétel, a nevelési felügyelet elrendelése, az utógondozás elrendelése, az utógondozói ellátás elrendelése, a megelőző pártfogás elrendelése.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás „olyan igazságszolgáltatási rendszert jelent, amely garantálja, tiszteletben tartja és hatékonyan érvényre juttatja valamennyi gyermeki jogot az elérhető legmagasabb színvonalon, az alábbiakban rögzített alapelvek szem előtt tartásával és a gyermek fejlettségének, érettségi fokának és az ügy körülményeinek figyelembe vételével. Így a gyermekbarát igazságszolgáltatás jellemzői, különösen az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a gyermek életkorának megfelelő, gyors, az emberi méltóságot tiszteletben tartó, a gyermeki jogokat elismerő és figyelembe vevő rendszer, melyben érvényre jut a gyermek joga az eljárásban való részvételre, az eljárás megértésére, a magán- és családi életének tiszteletben tartására és a méltóságára.”²⁵

Elek Balázs megállapítása arra vonatkozóan, hogy a magyar védők a büntetőeljárás során a gyermek kihallgatása során „...jellemzően passzívan szemlélték az eseményeket, minimális kérdésfeltevési aktivitással”²⁶ – megnyugtató, figyelemmel arra, hogy a külföldi kutatási eredmények, amelyeket

24 Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárás kódex megalkotásáról, 2015. február 11.

25 Európa Tanács (2008) 11. sz. MB ajánlás a fiatalkorú bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről.

26 ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft, Debrecen, 2008. 80.

ismertet épp a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén a „védők fokozott megtévesztő és befolyásoló kérdésfeltevéseit tették közzé”.

Siket Zsuzsanna magát a kihallgatást is mellőzné, helyette a pszichológiai tesztet tartaná megfelelőnek, egyrészt amiatt, mert a tesztekől is meg lehet tudni a fontos információkat, másrészt azért, mert hatásuk kevésbé káros. Véleménye szerint a tesztek személyre szabhatóak, „a szakértő képes eldönteni azt, hogy kinél, melyik tesztfajta a leginkább célravezető.”²⁷

Magyarország az alábbi nemzetközi dokumentumokhoz igazodva alakította ki az ún. gyermekbarát igazságszolgáltatást. A Pekingi Szabályok, a New Yorki Gyermekjogi Egyezmény, a Havannai Szabályok, a Rijádi Iránymutatások egyaránt alapul szolgáltak a gyermekbarát igazságszolgáltatás kidolgozásához. A 2010-es Európa Tanácsi Gyermekbarát igazságszolgáltatási irányelv részleteiben is meghatározta a speciális eljárást, ahol a gyermekek megfelelő tájékoztatást kapnak a jogaikról, illetve megfelelő védelmet biztosítanak nekik jogaik érvényesítéséhez.

Összegzés

A kódex a sértettek vonatkozásában az Európai Unió jogának felel meg akkor, amikor magáévá teszi a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelveket.²⁸ A kiskorú sértettek esetében a jogalkotó figyelembe vette a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2011. december 13-i 2011/93/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet. A felhatalmazó rendelkezésekben szerepel többek között, hogy az igazságügyért felelős miniszter feladata a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekmény elvégzésére szolgáló helyiség kialakítására és ellenőrzésére vonatkozó szabályok megalkotása.

Hosszú évtizedek óta ismert tény azonban, hogy egy kódex rendelkezéseinek helytállósága – különösen igaz ez az eljárási törvények esetében – mindig a gyakorlati alkalmazás során mutatkozik meg. Csak remélni tudjuk, hogy

27 SIKET Zsuzsanna: i. m.

28 Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

új Büntetőeljárás Kódex az alkalmazás során is képes a bűncselekmények áldozatainak helyzetét könnyíteni, jogaik érvényesítését elősegíteni és a büntetőeljárás sikeres lefolytatása érdekében kötelezettségeik betartására ösztönözni őket.